

KİTABXANAÇILIQ PEŞƏSİNDƏ GENDER MƏSƏLƏLƏRİ

Adilə Abdullayeva

*UNEC Kitabxana-Informasiya Mərkəzinin direktoru,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru*

Gender bərabərliyi demokratik cəmiyyətin mühüm əsaslarından biridir. Gender cəmiyyət tərəfindən qadın və kişilər üçün onların cəmiyyətdə və onun təsisatlarında (ailə, siyasi partiyalar, iqtisadiyyat, mədəniyyət, təhsil və s.) mövqeyini və rolunu müəyyən edən sosial model kimi yaradılır. 1918-ci ildə Azərbaycan müsəlman Şərqində ilk demokratik respublika olaraq qadınlara seçmək və seçilmək hüququnu vermişdir. Bundan sonra qadınlar cəmiyyətin sosial, siyasi, ictimai, tədris, təhsil kimi bir çox sahələrində iştirak etməyə başlamışlar. Təsadüfi deyil ki, "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları" haqqında Azərbaycan Respublikasının 2006-cı il 10 oktyabr tarixli qanunu qəbul edilib. Qanunun 3-cü maddəsində deyilir ki, "Cinsi mənsubiyyətə görə ayrı-seçkiliyin bütün formaları qadağandır."

Maraqlıdır ki, cəmiyyətdə kitabxanaçı peşəsi əsasən "qadın peşəsi" hesab edilir. Bu gün kitabxananın idarə edilməsində, oxuculara xidmət işinin təşkilində, kitabxanada texniki məsələlərin həllində gender münasibətləri kitabxananın işinə nə dərəcədə təsir edir?

Bu kimi suallara cavab tapmaq üçün tarixə nəzər salsaq görürük ki, Azərbaycanda zəngin kitabxanaların yaranması bir sıra görkəmli şəxslərin, alimlərin adı ilə bağlı olub. Çünki kitabxanalar hər zaman alimlərin toplandığı, elmi mübadilə və müzakirə apardığı tədqiqat mərkəzi rolunu oynayıb və belə kitabxanalarda İbn Sina, Əbülhəsən Bəhmənyar, Xətib Təbrizi, Nəsirəddin Tusi, Əhməd bəy Ağaoğlu, Nəriman Nərimanov, Xosrov Axundzadə, Hüseyn Tağıyev, Əliheydər Qəhrəmanov kimi görkəmli ziyalılar çalışıb. XX əsrin 20-ci illərindən kitabxanaçılıq kursları şəklində başlayan Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin əsası 1947-ci ildə BDU-nun Filologiya fakültəsinin nəzdində Kitabxanaçılıq şöbəsinin təşkili ilə qoyulmuşdur. İlk məzunlar arasında kişilər üstünlük təşkil etmiş, fakültənin müstəqil fəaliyyət göstərməsinin ilk təşəbbüskarı isə görkəmli professor Abuzər Xələfov olmuş, ilk müəllimlər arasında da kişilər üstünlük təşkil etmiş, lakin zamanla təhsilalanların tərkibində qadınların

üstünlüyü sezilməyə başlamışdır. Tədqiqatlar onu göstərdi ki, kitabxana peşəsində zamanla gender təbəqələşməsi baş verdi və bu gün Azərbaycan kitabxanalarında iş prosesində gender münasibətləri ilə tez-tez qarşılaşırıq. Ölkə kitabxanalarında kitabxana işçilərinin 90 faizi qadınlardır və əsasən xidmət, komplektləşdirmə, kataloqlaşdırma sferasında qadınlar çalışır.

Bəs kitabxanalarda qadınlar niyə üstünlük təşkil edir? Tarixən baş verən müharibələr kitabxanaçılıq peşəsində qadınların sayının artması səbəblərindən birinə çevrilmişdir. Digər əsas səbəblərdən biri maliyyə xərcləri ilə bağlıdır və bu da işçi tərkibinə təsir edir. Məsələnin müvafiq qanunda necə yer aldığını araşdırdıq. Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında qanunun 7-ci maddəsində deyilir ki, “7.1. İşəgötürən əmək fəaliyyətində kişi və qadınların bərabərliyini təmin etməlidir”.

Qadın kitabxanaçıların işə götürülməsinin maddi üstünlüyündən başqa, qadınların peşədə sürətlə artmasının sosioloji səbəbləri də var. İş yerindəki qadınların istifadəçilərə, oxuculara daha çox diqqət və qayğı göstərəcəyini, gülərüz və təmkinli münasibət kimi keyfiyyətlərin əsasən qadına xas təbii bacarıq olduğunu hesab edənlər də çoxdur. Bundan başqa kitabxanaların təlim, tərbiyə müəssisəsi, informasiya mədəniyyətinin formalaşması, şəxsi təhsil və özünütəkmilləşdirmə mərkəzi olması fikri o demək idi ki, qadınlar bu “missionerlik işinə” xüsusilə uyğun gəlirlər. Bu fikirlər bir tərəfdən qadınların rolunun cəmiyyətdə artmasına və kitabxanalarda rahat şəkildə işləməsinə səbəb olsa da, digər tərəfdən kitabxanaçılıq peşəsində “lazımsız” genderləşmə probleminin yaranmasına imkan verdi. Bu gün müasir kitabxanalarda vəziyyət nisbətən fərqli olsa da, lakin kitabxana peşəsində qadınların üstünlük təşkil etməsi və əməkhaqqının digər peşələrə nisbətdə aşağı olması hələ də bu tarixi stereotiplərin mövcudluğundan xəbər verir. Bəs kitabxanaçı peşəsinin müsbət imicini formalaşdırmaq və peşədə gender müxtəlifliyini təmin etmək üçün nə etmək lazımdır? Zənnimcə kitabxanaçılıq üzrə xüsusi MBA proqramlarının təşkili, buraya idarəetmə, liderlik, layihələrin menecmenti, rəqəmsal kontentin yaradılması, ictimaiyyətlə əlaqələrin təşkili, veb dizayn, informasiya arxitekturası, verilənlər bazasının menecmenti, kitabxana marketinqinin tədrisi və s. əlavə edilməsi sahə üzrə peşəkar kadr hazırlığının artmasına, peşəyə kişilərin daha çox maraq göstərməsinə və kitabxananın müsbət imicinin formalaşmasına təsir göstərə bilər.